

Pár osobních vzpomínek na docenta MUDr. Jana Müllera, CSc. u příležitosti stého výročí jeho narození 18. 4. 1914 v Brně

Měl jsem to štěstí, že jsem skoro celou dobu budování radiační hygieny docentem MUDr. Janem Müllerem pracoval v jeho blízkosti.

Když jsem v roce 1956 nastoupil na umístěnku do Ústavu hygieny práce a chorob z povolání, vedeného profesorem MUDr. Jaroslavem Teisingerem, byl jsem sice zpočátku zařazen do oddělení radiační fyziky, vedeného Ing. RNDr. Vladimírem Lengerem (zpočátku v Kozí ulici na Starém Městě, později v Dělnické ulici v Holešovicích), a zabýval se elektrodepozicí aerosolu a terénními úkoly ochrany před zářením, ale záhy převažovaly úkoly spojené s radonem a jeho produkty přeměny, jako bylo vyhodnocení depozitu p. p. Rn na filtrech nebo stanovení objemové aktivity radonu ve vodě. A toto zaměření mne provázelo po celou dobu mé pracovní činnosti. Netušil jsem, že Československo se v té době již zapojilo do projektu mírového využití jaderné energie pod patronací SSSR a co z toho vyplyne a že to předurčilo i mou budoucnost. Do roku jsem byl přerazen do odboru ionizujícího záření řízeného MUDr. Janem Müllerem, čemuž jsem tehdy byl rád.

Primární zájem docenta Müllera o choroby z povolání se postupně soustředil na aktuální rakoviny plic horníků v uranových dolech, které byly v Československu od roku 1945 provozovány ve velkém rozsahu pod dohledem Sovětského svazu, a to v utajeném režimu. Od roku 1952 byl v USA zahájen cílený zájem o měření a biologické působení rozpadových produktů radonu vdechovaných horníky v uranových dolech. Docent Müller se zaměřil na epidemiologický výzkum výskytu této choroby a mně v roce 1960 zadal úkol vypracovat podrobný biofyzikální model na výpočet dávky v dýchacích cestách. Byla to odvážná idea, která se až později v roce 1993 realizovala jako Human Respiratory Tract Model ICRP obecně pro všechny vdechnuté radionuklidy. Závažnost tématu se hodila na kandidátskou práci a Dr. Müller se stal mým školitelem a průběžně té práci fandil. Když jsem např. zjistil, že ke kvantifikaci výpočtu potřebují reprezentativní rozměry dýchacích cest, tloušťky sliznice dýchacích cest a dalších anatomických, histologických a fyziologických faktorů, byl jako školitel ochoten se mnou navštívit obávaného profesora histologie Wolfa a údaje vyžádat. Sám musel občas obhajovat záměr modelovat a kvantifikovat tyto složité životní struktury a procesy před skeptickými kolegy-lékaři. Stihl jsem tu práci obhájit v roce 1964. Že to bylo skutečně dobré téma se ukázalo i tím, že skoro ve stejném měsíci obhajoby vyšly v časopisu Health Physics, tribuně americké radiační ochrany, dva články na stejné téma s odlišnými přístupy, ale prakticky shodnými výsledky výpočtu. Bylo mi to líto, ale rychlý překlad kandidátské práce by to nezachránil. I s tím si můj školitel věděl rady. Do dvou let zařídil pokračování v úkolu jako výzkumný projekt v IAEA ve Vídni. Jeho dokončení však zhatil vstup vojsk, emigrace docenta Müllera a jeho přání vypracovat obdobný model kosti pro výpočet dávek od osteotropních radioizotopů radia a plutonia. Tuto práci však nikdo neocenal, nikdo mne netlačil poslat ji do Health Physics. Zajímavé v souvislosti s plicním modelem je uvést, že nástin biofyzikálního modelu výpočtu dávky od radonu přednesený Doc. Müllerem v Moskvě v roce 1963 v Institutu biofyziky tam nezaujal, ač v ruských uranových dolech byla incidence rakovin plic na srovnatelně vysoké úrovni, jako u nás a kdekoliv na světě.

V lednu 1968 bylo např. nutno obratem vyřídit připomínky k článku, jehož jsem byl spoluautorem, o kinetice stroncia v Health Physics. Já byl na dovolené v Krkonoších v chatě s plánovanou zabíječkou a nechtělo se mi vrátit se do Prahy. Překvapilo mne, že pan docent nelenil, vzal lyže a přijel na chatu, vyřídili jsme připomínky a večer se vrátil do Prahy. Tehdy

právě se vyrojil Alexandr Dubček. Müller ale nesdílel všeobecný optimismus, vyjádřil se velmi skepticky. Že by tušil ten neslavný konec?

Jednou přišel pan docent za mnou i domů (bydlel jsem v areálu IHE) něco projednat. Zastihl mne právě v okamžiku, kdy jsem už myl schodiště, protože na mně byla řada. Politoval mne, ale věc se projednala ve stoje na schodech nad kbelíkem. Vždyť šlo o věc a nikoliv o prostředí a okolnosti.

Pan docent byl ochoten pomoci i svým zaměstnancům, i když neoplýval silnými svaly ani manuální zručností. Například jedna kolegyně, postižená roztroušenou sklerozou a svobodná, spoluvlastnila dům za Prahou, s velkou zahradou, ale žádný mužský tam nebyl k dispozici a sousedé byli spíše závistiví. Topol u studny ale vysál opakovaně veškerou vodu, bylo nutno jej pokácet. Pan docent přispěl ke zdaru díla hlavně jako dopravce a svou účastí, radami a dobrou náladou.

Je dobré si uvědomit, že pan docent Müller získal velké zásluhy o osvobození republiky v roce 1945. Emigroval v roce 1939 z Brna do Británie před nacistickou hrozbou pro židovské obyvatelstvo. Jeho rodiče tomu neušli. V Británii sloužil v nemocnicích jako lékař, tam se seznámil se svou budoucí ženou Andělou. Přesto se přihlásil v roce 1943 do zahraničního vojska. Líčil mi, že se domů vrátil přes Středozemní moře s konvojem, který přivážel mimo jiné novou československou měnu.

Po okupaci v r. 1968 se pan docent rozhodl znovu pro emigraci. Neopustil svůj ústav zbrkle, byť se rozhodl během měsíce. Před emigrací svolal svůj tým spolupracovníků a nastínil dva alternativní směry dalšího výzkumu: buď důkladný monitoring všech složek expozice obyvatelstva Česka přírodním i umělým radionuklidům nebo obtížnější experimentální stanovení rozdílných biologických účinků osteotropních radionuklidů radia na osteocyty a leukocyty u myši při hloubkovém a povrchovém ukládání radia do kostí, modelovaném jednorázovým podáním dlouhodobého Ra 226 a opakovaným podáváním krátkodobého Ra 224. Rozhodli jsme se pro ten experimentální program a myslím si, že pan docent byl spokojen i potěšen naší volbou a lehčeji opustil svůj ústav.

Navštívil jsem pana docenta v Torontu u příležitosti radonové konference v Montrealu v roce 1995. Žil celkem spokojeně, hlavně díky tomu, že jeho syn Pavel tam vystudoval a dobře se zapojil do výzkumu zaměřeného na ekologické faktory ovlivňující zdraví obyvatelstva. Byl dobře zaopatřený, že mohl unést i značnou finanční zátěž spojenou s trvalým zaopatřením manželky trpící Alzheimerovou chorobou. Jeho emigrace v roce 1968 byla zdůvodněna téměř panickým strachem před pogromy, o kterých měl zprávy z Polska, odkud jeho manželka pocházela. Měl namířeno do USA, kde měl mnoho dobře situovaných přátel pracujících v radiační ochraně. Potíž byla v tom, že žádný přítel mu nemohl zaručit, že by jeho syna neodvedli, třeba do války ve Vietnamu. To nechtěl riskovat, proto změnil cíl emigrace do Kanady, kde takové riziko nehrozilo.

Pan docent zemřel 26. května 2004 v Torontu na selhání srdce. Zanechal za sebou v Praze organizační strukturu, která se osvědčila i po jeho odchodu a tým pracovníků, který se nerozpadl, ale pokračoval ve vytčených úkolech a v solidní výzkumné práci.

Reference

1. http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=13198&qc=M&qa=0
2. Emilie Těšínská, Emil Kunz, Státní ústav radiační ochrany a jeho předchůdci, in: Historie radiační ochrany v ČR, 10 let Státního ústavu radiační ochrany 1995–2005, 84 stran, vydalo SÚRO Praha v roce 2006, ISBN 80–239-6594–8